

10. Шегда, А.В. Менеджмент : Навч. посібник / А.В. Шегда . – К. : Знання, 2002 . – 583 с.

УДК 378.147(045)

І.Ф. Лобачева, м. Вінниця, Україна / I. Lobacheva, Vinnytsia, Ukraine
e-mail: hilok61@rambler.ru

КЕЙС-МЕТОД ЯК ПРОВІДНИЙ МЕТОД ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування професійних умінь майбутніх фахівців економічної сфери шляхом впровадження кейс-методу (методу конкретних ситуацій) в процесі вивчення стратегічного аналізу. Теоретично та практично обґрунтовано ефективність впливу інноваційних методів навчання, зокрема, методу конкретних ситуацій, на рівень професійної підготовки майбутніх фахівців економічної сфери. Розглянуто сутність методу, основні вимоги до створення кейсів, які б відповідали меті навчання; запропоновано інструкцію щодо створення кейсу, яка полегшує роботу та сприяє ефективному керівництву групою при його виконанні. Розглянуто основні етапи навчальних занять з використанням методу кейсів (1. Етап організаційної роботи над кейсом. 2. Етап безпосередньої роботи над кейсом. 3. Завершальний етап роботи над кейсом і підведення підсумків.).

Дослідження ефективності впровадження кейс-методу для формування професійних умінь майбутніх фахівців економічної сфери підтвердило припущення про можливість одержання позитивних результатів. Впроваджена методика сприяє підвищенню рівня засвоєння знань, формує вміння переносити і застосовувати отримані знання в нових умовах, розвиває пізнавальну самостійність та інтелектуальні вміння. Підтвердженням ефективності кейсової методики для формування професійних умінь стали зміни, що виявлялись у зростанні такого показника, як мотивація навчальної діяльності, у посиленні інтересу до знань, прагненні до більш глибокого вивчення навчального матеріалу, до майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: стратегічний аналіз, інноваційні методи навчання, кейс-метод, навчальний процес, професійні вміння, професійна підготовка, фахівці економічної сфери.

Case method as the leading method of shaping professional skills of would-be specialists in the field of economics with in the strategic analysis study

Annotation. The article deals with the problem of shaping professional skills of would-be specialists in the field of economics with the help of using the case method (method of concrete situations) in the strategic analysis study. The theoretical and practical aspects of the efficient influence of innovative teaching methods, the case method in particular, on the level of professional training of future specialists in the economic area have been determined in the article. The main idea of the method, the requirements to the cases to reach the aim of the teaching process, the instructions to create cases in order to facilitate the process and to reinforce effective group guidance in the process of its implementation have been revealed. The main teaching stages with the use of the case method have been outlined (1. The stage of organizational work on the case. 2. The stage of the study of the case. 3. The final stage of the study of the case and making a summary).

A study of the effectiveness of implementation of case method for the formation of the professional skills of future specialists of the economic sphere has confirmed speculation about the possibility of obtaining positive results. Introduced technique increases the level of assimilation of knowledge, creates the ability to transfer and apply the acquired knowledge in the new environment, develops cognitive independence and intellectual ability. Confirmation of the effectiveness of kejsovoï methods for the formation of professional abilities were changes that have been detected in the growth of this indicator as the motivation of the educational activity, in enhancing the interest in knowledge, a desire for more in-depth study of the educational material for future professional activity.

Key words: strategic analysis, innovative teaching methods, case study, training process, professional skills, professional training, would-be specialists in the field of economics.

Постановка проблеми. Нині висувуються нові вимоги до змісту освіти (орієнтація не стільки на здобуття конкретних знань, скільки на формування професійних умінь та навичок), до підготовки майбутніх фахівців економічної сфери, які здатні приймати ефективні рішення, аналізувати, конкретизувати, логічно мислити, пристосовуватися та орієнтуватися в різноманітних ситуаціях, бути комунікабельними, ініціативними, наполегливими, вміти відстоювати власні думки, володіти не тільки теорією, але й інструментами стратегічного аналізу.

Вимоги до рівня підготовки фахівців обумовлюють внесення змін у організацію проведення

практичних занять. Практичні заняття – одна з найважливіших форм навчального процесу, на якому викладач організовує детальний розгляд здобувачами вищої освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування завдяки індивідуальному виконанню відповідно до сформульованих завдань. Перед викладачами постає завдання удосконалення й урізноманітнення методів проведення практичних занять. Для цього необхідно, використовуючи в комплексі теоретичні знання і практичні навички, звести невизначеність до певного визначеного варіанту і розробити програму дій. Необхідно навчити

здобувача вищої освіти застосовувати теорію стратегічного аналізу в конкретних ситуаціях. Цю проблему можна вирішити за допомогою кейс-методу (методу конкретних ситуацій). Кейс-метод стимулює здобувачів вищої освіти освоювати й активно використовувати методи, принципи та інші інструменти стратегічного аналізу при оцінці і вирішенні конкретних виробничих проблем.

Аналіз попередніх досліджень.

Упровадженням кейс-методу в навчальний процес займалися: А. Долгоруков, що визначає метод case-study як метод активного проблемно-ситуативного аналізу, заснований на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань-ситуацій (вирішення кейсів) [1], О. Смолянінова – кейс-метод вивчення економіки [2], П. Шеремета – застосування кейсів в освіті маркетологів [3] та ін. Проте недостатньо робіт, у яких містяться конкретні методичні рекомендації щодо застосування кейс-методу у процесі викладання економічних дисциплін.

Метою статті – є розкриття особливостей застосування кейс-методу у процесі формування професійних умінь у майбутніх фахівців економічної сфери під час вивчення дисципліни «Стратегічний аналіз».

Виклад основного матеріалу. Кейсовий метод навчання почав використовуватись у ВНЗ США ще на початку ХХ сторіччя в галузі права і медицини. Провідна роль у розповсюдженні кейсового методу належить Гарвардській Школі Бізнесу. Зміст кейсу (case-study) полягає в аналізі конкретних ситуацій. Це метод навчання, призначений для вдосконалення навичок і набуття досвіду у виявленні, відборі і розв'язанні проблем; роботі з інформацією – осмислення значення деталей, описаних у ситуації; аналізі та синтезі інформації й аргументів; роботі з припущеннями і висновками; оцінці альтернатив; ухваленні рішень; слуханні і розумінні інших людей – навички групової роботи [1].

Ключовий елемент дидактичної сутності кейс-стаді – аналіз (проблемно-ситуаційний аналіз, розігрування, дискусія) конкретної ситуації, тобто командна робота з кейсом (ситуаційною вправою), що максимально наближає навчання до практики [4, с. 172].

Мета навчання за допомогою кейс-методу – формувати фахівця, який уміє правильно аналізувати ситуацію, виявляти причини, вибирати найбільш оптимальні варіанти рішень, приводити їх у дію, нести відповідальність за можливі наслідки, здійснювати контроль. На традиційних практичних заняттях ми давали здобувачеві знання і доводили до відома ситуацію чи задачу і вчили, як потрібно діяти, поступити, вирішити. В кейсах перед здобувачем поступово вимальовується ситуація з факторами, що сприяли її виникненню, наслідками. Їм пропонується проаналізувати і для цього необхідно відповісти на низку запитань. Кейси можуть бути побудовані по-

різному. В одному випадку можна довести до відома здобувача інформацію, симптоми і все. А причини, наслідки, рішення шукає самотужки

Доцільний ще такий варіант. Шляхом постановки послідовних запитань здобувач сам вимальовує інформацію. Проте головне в кейсовому методі це: навчити здобувача аналізувати ситуацію; виявляти причини, що спонукали до цього; уміти знайти певні варіанти рішень; уміти обґрунтувати доцільність вибору того чи іншого варіанту; уміти передбачити можливі перешкоди при прийнятті рішення. Перед формуванням кейсу необхідно визначити:

- мету, цілі і задачі, які необхідно вирішити за допомогою кейсу;
- тривалість роботи над кейсом і ступінь його складності;
- наявність і можливість використання технічних засобів навчання.

Скласти хороший, цікавий кейс – справа не проста. При складанні кейсу перш за все необхідно продумати цього спрямування, сформувавши задум. Кейс має бути цікавим, простим, з чіткою ситуацією, не переобтяженість термінами, але вагомим за змістом, щоб робота над кейсом зацікавила здобувачів. Якщо кейс складений з описом яких-небудь дійових осіб, їхніх характеристик, то важливо, щоб серед них був хто-небудь, на чие місце здобувачі хотіли б себе поставити, тому що в деяких випадках, особливо в поведінці чи в характері діючої особи може знаходитись причина конфлікту.

Кейси не повинні бути великими, тому що працювати з ними важко і це призводить до втоми. Об'ємні кейси підходять для підсумкових занять. Кейс може бути складений у вигляді наступних варіантів:

1. Описати ситуацію, проблему, стан. Це можна зробити у вигляді роздаткового матеріалу для кожного здобувача.
2. Описати ситуацію у вигляді діалогу між діючими особами.
3. Описати дію і діючих осіб. При цьому можна дати їхній опис – наприклад: діюча особа така-то, у неї такі-то переваги і такі-то недоліки.
4. Використати технічні засоби навчання.
5. Використати ілюстрації, схеми, таблиці.

При складанні кейсу необхідно визначити його методичну мету. А мета може бути наступна – закріплення вивченого теоретичного матеріалу та розвиток навичок його використання для прийняття певних рішень щодо ситуації, яка виникла. У кейсі повинна бути наступна інформація: визначаються дії і діючі особи; описується ситуація (традиційно чи у формі діалогу); вказуються елементи середовища; характеризується проблема. У кожному випадку при написанні кейсу керуються його напрямом, педагогічним значенням і місцем у навчальному процесі. До кейсу необхідно розробити інструкцію з метою полегшення роботи, ефективного керівництва

групою під час його виконання. Зміст інструкції може бути таким: 1) сфера застосування кейсу; 2) задачі, які необхідно вирішити за допомогою кейсу; 3) характеристика аудиторії (рівень знань, необхідний для вирішення кейсу); 4) розподілення часу по етапах роботи; 5) самостійне читання, робота в підгрупах, обговорення, підбиття підсумків; 6) характеристика труднощів кейсу; 7) у випадку, якщо кейс побудований на реальних фактах, слід вказати, що буде зроблено в дійсності.

Окрім того в інструкції можна розглянути варіанти можливих рішень.

Задача кейс-методу зводиться до того, щоб здобувач не спрощував ситуацію, а намагався її пояснити, щоб зумів виявити головне, прийняти вірні рішення з урахуванням можливих наслідків, тобто у здобувача має бути відпрацьований певний стереотип поведінки. Кейсова методика розрахована на тривалий період навчання. Здобувачам необхідно опрацювати декілька кейсів, щоб виробити навички роботи в цьому напрямку. Причому, розпочинати потрібно з простих кейсів. Перше заняття доцільно провести по кейсу, який не має прямого відношення до дисципліни. Бажано, щоб він був цікавим, захоплюючим з елементами гри. Його мета – розвивати навички роботи. У викладача теж спочатку можуть бути проблеми з кейсами, оскільки його роль відрізняється від традиційної. Керівна роль викладача зводиться до мінімуму. Але це досить непросто. Може бути, що групі нецікаво працювати з кейсом, тоді слід шукати причини. Вони можуть бути в таким: нецікаво складений кейс, важкий, незрозумілий, об'ємний, невідповідна група, несприятливість умови для роботи, не проінструктований викладач, сам викладач погано знає кейс, у викладача немає контакту з групою.

Якщо кейс має насичений зміст, об'ємний, проте з важливою інформацією, його можна заздалегідь роздати здобувачам для ознайомлення. Навчальне заняття з використанням методу кейсів умовно поділяється на три етапи:

1. Етап організаційної роботи над кейсом:

- знайомство зі змістом кейсу (здобувачі самостійно аналізують зміст кейсу);
- обговорення кейсу (викладач оцінює ступінь засвоєння матеріалу, оголошує програму роботи);
- формування команд (підгруп) по 4-5 здобувачів;
- вибір у кожній команді модератора;
- інструктаж викладача щодо виконання роботи (терміни виконання, форма представлення результату).

2. Етап безпосередньої роботи над кейсом:

- вивчення відповідного теоретичного матеріалу;
- аналіз ситуаційної задачі (теми, проблеми в кожній команді);
- розробка плану ситуаційного аналізу;

– обговорення результатів і прийняття рішення в кожній команді;

– координація дій кожної команди з іншими командами і з викладачем;

– оформлення рішення.

3. Завершальний етап роботи над кейсом і підбиття підсумків:

– виступи модераторів про результати роботи в командах;

– обговорення доповідей модераторів;

– формулювання висновків;

– оцінка роботи кожної команди.

Викладач під час проведення заняття передає свої права здобувачам, його керівна роль зводиться до мінімуму. Викладач не повинен пропонувати свої варіанти і оцінювати правельність рішень здобувачів у процесі роботи над кейсом. Втручання викладача полягає лише в регулюючій функції. Хоча здобувачі в процесі обговорення будуть звертатись до викладача, просити допомоги, вирішувати протиріччя, які виникли, вимагати оцінити «так» чи «ні». Але саме кейсовий методика зводиться до ролі викладача, як спостерігача. Якщо викладач не допомагає, здобувачі починають працювати активніше. А протиріччя, які виникають, вирішуються самостійно. Викладач може підійти до команди, послухати, підбадьорити, але не коментувати. У відведений час команди готуються до обговорення. Обирається команда, яка перша розпочинає обговорення, можна за бажанням. Якщо доцільно, можна рішення представити на дошці.

Після, решта команд обов'язково аргументовано висловлюють свою точку зору щодо запропонованої ситуації і вносять відповідні пропозиції. Викладач виконує на цьому етапі ті ж функції: регулюючу і корегуючу. Тобто, якщо обговорення проходить нецікаво, спрямувати його в необхідне русло чи зняти напругу в групі. Може статися, що під час обговорення учасники не зможуть знайти згоди у певних питаннях. У такому випадку не можна допустити, щоб дискусія перетворилась на непродуманий обмін аргументами. Не можна також зациклюватись на обговоренні одного питання. Втручатись, переривати дискусію треба дуже тактовно. Вміло, своєчасно висловлені викладачем зауваження зможуть повернути дискусію в необхідне русло. Необхідно питання перед здобувачами ставити чітко, щоб допомогти їм сформулювати свою позицію. Приклади допоміжних питань: Чому Ви саме так думаєте? Що Ви маєте на увазі, коли кажете...? Чи впевнені Ви в тому, що...?

І тільки після загального обговорення викладач повертається до традиційної ролі і формулює висновки. Слід згадати тему, розділ, які були закріплені за допомогою кейсу. Далі, якщо кейс побудований на реальних фактах, теж про це підкреслити і сказати, що було зроблено в реальній ситуації.

Якщо здобувачі запропонували мало раціональних шляхів рішення, підбадьорити їх. Але ні в

якому разі не сварити, говорити, що вони погано працювали, що нічого не зрозуміли. Тому що можна відбити бажання працювати над кейсом. У рішеннях, запропонованих здобувачами, відмітити сильні і слабкі сторони. На відміну від інших видів занять при використанні кейсового методу оцінювати за бальною системою. Достатньо відмітити ступінь участі студентів у роботі. А для виявлення рівня підготовки кожного здобувача додатково до кейсу можна використати тестування.

Підсумовуючи дискусію, ніколи не можна оцінювати відповіді як добрі, відмінні, незадовільні, чи пропозиції вдалі чи невдалі, цікаві чи нецікаві. Здобувачі повинні зрозуміти, що в цьому випадку не буде заключного виступу викладача, де він розповість, що треба робити і як. Тому що головна мета дискусії - пошук можливих реальних варіантів вирішення ситуації, а не єдиного правильного.

Кейсами можуть бути реальні ситуації з життя, в яких використання теоретичних знань є обов'язковим, це дає змогу продемонструвати їх практичне застосування. Приклад. Інвестиційна компанія «Будівництво» розглядає різні проекти будівництва головного офісу. Рішення приймається з урахуванням таких цільових критеріїв: 1) вартість (ваговий коефіцієнт 0,5); 2) територіальне розташування, тобто середня відстань від філій і представництв компанії (0,3); 3) корисна площа (0,2). Дані про варіанти капітального будівництва наведені.

Здобувачам необхідно визначити оптимальний варіант будівництва.

Під час пошуку оптимальних варіантів будівництва здобувачі несвідомо використовують набуті знання та вміння уже в контексті ситуації, що

розглядається. Кейсовий метод дозволяє використати теоретичні знання, оволодіти методологією і прискорити засвоєння практичного матеріалу і досвіду. Кейс-метод дає можливість закріпити набуті знання під час оформлення ділової документації, під час виступів на презентаціях та конференціях, під час дискусій професійного спрямування.

Висновки. Дослідження ефективності впровадження кейс-методу для формування професійних умінь майбутніх фахівців економічної сфери підтвердило наше припущення про можливість одержання позитивних результатів. Упроваджена методика сприяє підвищенню рівня засвоєння знань, формує вміння переносити і застосовувати отримані знання в нових умовах, розвиває пізнавальну самостійність та інтелектуальні вміння.

Підтвердженням ефективності кейсової методики для формування професійних умінь стали зміни, що виявлялись у зростанні такого показника, як мотивація навчальної діяльності, у посиленні інтересу до знань, прагненні до більш ґрунтовного вивчення навчального матеріалу, до майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, результати проведеного нами дослідження дозволяють зробити висновок, що використання інноваційних методів навчання, зокрема, кейс-методу, має переваги порівняно з традиційною методикою щодо професійної підготовки майбутніх фахівців економічної сфери.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці банку кейсів з дисципліни «Стратегічний аналіз» для системи економічних ситуаційних завдань щодо формування професійних умінь майбутніх фахівців економічної сфери.

Література:

1. Долгоруков А. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения [Электрон. ресурс] /А. Долгоруков. –Режим доступа: <http://evolkov.net/learn/methods/case.study.html>.
2. Смолянинова О.Г. Кейс-метод обучения студентов [Электронный ресурс] / О.Г. Смолянинова //Материалы 7-ой научно-практической конференции «Педагогика развития». – Часть 1. – Красноярск: Краснояр. гос. ун-т, 2010. – Режим доступа: <http://ipps.sfu-kras.ru/sites/ipps.institute.sfukras.ru/files/publications/57.pdf>.
3. Шеремета П. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес школі /П. Шеремета, Г. Каніщенко. – К. : Центр інновацій та розвитку, 2012. – 80 с.
4. Блакита Г.В. Методичні рекомендації щодо розробки та застосування у навчально-виховному процесі ВНЗ проектних технологій, кейсів та ділових ігор /Г.В. Блакита, Н.С. Смагло, А.С. Киричук. – В.: Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2012. – 75с.
5. Осадченко І.І. Дефініція та дидактична сутність поняття кейс-метод /І.І. Осадченко //Гуманітарний вісник. – 2011. – №19. – С. 169-173.